

който Папини тълкува така: „Защо да се унижишъ, додето се е унижилъ другия? Защо да покажешъ неговата слабостъ, неразумностъ? Защо да издадешъ, като него, неспособностъ да се владѣешъ? Чрезъ себеобладанието си ти запазвашъ своитѣ морални сили и сжщевременно подобрявашъ неговитѣ, тъй като нищо не е въ състояние да го укроти, смути, поправи и въздигне, освенъ твоето гордо, възвишено мълчание“.

Разбира се, че колкото и възвишени да бждатъ тѣзи повеления, тѣ рѣдко сж изпълвани. Пъкъ и сега не говоримъ за висшитѣ морални състояния у издигнатия чрезъ разумни и волеви усилия човѣкъ, а за естественитѣ, дълбоко вкорененитѣ, спонтаннитѣ. Отмѣстителниятъ и самосъхранителниятъ инстинкти сж били и сж още нѣщо колосално и универсално въ човѣшката душа и сжщо такива двигатели въ личния и общественя животъ. Безбройни лични, семейни, класови разправи и безбройни походи и войни иматъ отмѣстителни или самосъхранителни побуждения. Да се накаже противника, да се унижи, да се смаже, ако може! Бѣдната човѣшка душа, която има да спечелва небето!

Но тъй като — тайна на великата природа — човѣкътъ е изтъканъ отъ противоречия, да изтъкнемъ тукъ едно такова и то голѣмо: сжщиятъ този отмѣстителенъ човѣкъ е, въ основата си, социяленъ, човѣколюбивъ, комунистиченъ. Той обича и се стреми да живѣе съ подобнитѣ си и въ най-примитивнитѣ времена той едва знае да отдѣля себе си отъ тѣхъ, губи се въ общитѣ интереси и преживѣвания.

4. *Подражателенъ инстинктъ.* На него со-